

Shiraz-Beethoven.ir

مقدمه

● نگاه تاریخی ●

وقتی که دههٔ عاشورا آغاز می‌شود، همهٔ ما، بی‌توجه به اینکه میزان تعهد و تقید و صاحب‌قدمی مان چقدر است، گوش جان به نوحه‌هایی می‌سپاریم که در رثای سرور شهیدان حسین بن علی^(ع) خوانده می‌شود، و حتی با آن‌ها دم می‌گیریم و ترجیع‌بندها را به اتفاق هم تکرار می‌کنیم. این گونه مرثیاتی که همگی به کمک موسیقی و در دستگاه‌ها و مقام‌های موسیقایی بیان می‌شوند، از کودکی در ضمیر ناخودآگاه ما نقش می‌بندند و در تمامی عمر، همراه و در یاد ما می‌مانند.

همه می‌دانند که نقش صدای خوش، الحان خوش‌نوا، اجرا و آواز استادانه، کلمات دلکش و گویا و حتی سازهای مناسب، در سهیم کردن شیفتگان و عاشقان سرور شهیدان بسیار حائز اهمیت است. زیرا اگرچه شیعیان به خودی خود نسبت به حسین بن علی^(ع) ارادت خاص دارند، ولی روضه‌خوانی و نوحه‌خوانی‌های مناسب به بروز و ظهور این احساسات عاشقانه بسیار کمک می‌کند.

این مسئله چنان مهم و اساسی است که از همان آغاز، همراه و همپای عزاداری حسینی بوده است. پس از سلطه اعراب بر ایران، حدود دو قرن، ایرانیان لب فرو بستند و از هر گونه ابراز وجودی محروم شدند. دو قرن سکوتی که به ایرانیان تحمیل شده بود، آنان را واداشت تا در خود فروروند و روحیه مخفی کاری را پیشه خود قرار دهند. شاید از همین رو باشد که ایرانیان تا این حد به باطن گرایی اهمیت می دهند و به مبحث تأویل، که نظریه ای رازورانه است و حقیقت را در هاله های تودرتویی از اسرار آمیزترین پوشش ها جست و جو می کند، چنین شیفته وار بها می دهند. پس از این دو قرن که با ظلم و استبداد بر ایرانیان گذشت، آنان آموختند که علایق خود را پنهان کنند و حکمت متعالیه شیعی را، آن چنان که می طلبد، در عمق وجود خویش پرورش دهند و در عین حال، خود را در ظاهر، به گونه دیگری نشان دهند. به همین دلیل، عشق ایرانیان شیعه نسبت به سرور آزادگان حسین بن علی^(ع) در پشت هاله ای از اسرار و در درون سینه آنان پنهان ماند؛ و تنها زمانی به منصفه ظهور و بروز رسید که حکومت شیعه بر کشور مسلط شد. برای کشف این معانی تاریخی لازم است تاریخ موسیقی مذهبی در ایران و به ویژه در زمینه عاشورا مورد بررسی قرار گیرد.

همچنان که آمد، پس از استیلای عرب، ایران استقلال خود را از دست داد و تا سال ۲۰۶ هجری زیر نظر خلفای عرب اداره می شد. در این سال بود که طاهریان در خراسان قیام کردند و از زیر سیطره خلفای عرب بیرون آمدند؛ بدون اینکه از اعتقادات خود دست بردارند و خللی در عقاید اسلامی شان ایجاد شود. این نکته نشان می دهد که ایرانیان اگرچه حکومت خلفا را بر نمی تابیدند، ولی به میل خود، اسلام را پذیرفته و بر اصول مترقی و کمال یافته آن گردن نهاده بودند.

این استقلال اولیه، تنها شامل خراسان می‌شد و تمامی ایران را در برنمی‌گرفت. در قرن چهارم هجری، این آرزو به دست آل بویه به وقوع پیوست و تمام سرزمین ایران، از سلطه خلفای عرب خارج شد و استقلال خود را به دست آورد.

تاریخ موسیقی مذهبی ایران نیز پس از پذیرش اسلام توسط ایرانیان، از همین تاریخ آغاز می‌شود. و در این میان، مسئله مهم این است که نقطه آغاز موسیقی مذهبی در ایران پس از اسلام، با مراسم موسیقی در دهه عاشورا آغاز می‌شود.

بر اساس اسناد و مآخذ تاریخی، در زمان حکومت احمد معزالدوله (۳۳۴ تا ۳۵۶ ه‍.ق) مقدمات این تغییرات اساسی فراهم آمد؛ تغییراتی که می‌تواند همتای یک انقلاب تمام‌عیار ارزیابی شود. معزالدوله ابتدا به فتح بغداد اقدام کرد و سپس به گسترش مذهب شیعه پرداخت و اجازه داد تا تمامی مردم ایران آزادانه علایق شیعی خود را از پرده استتار بیرون آورده، آن را آشکار کنند. او به عنوان فرمانروای مقتدر آل بویه دستور داد که بازار بغداد در دهه عاشورا تعطیل شود و مردم همگی به نشانه همدردی با شیعیان و به تعزیت سیدالشهدا لباس سیاه بپوشند.

مراسم روضه‌خوانی و نوحه‌خوانی نیز، هم‌زمان با ایام سوگواری، از همین تاریخ آغاز شد. البته علمای بغداد که شیعی مذهب نبودند، به اعتراض برخاستند و این عمل را بدعت خواندند. اما چون قدرت در دست آل بویه بود و احمد معزالدوله با قدرت تمام بر آنان حکومت می‌کرد، نتوانستند اعتراض خود را به جایی برسانند. این مراسم تا پایان حکومت آل بویه، در بغداد و در سرزمین ایران، هر ساله در ده روز اول ماه محرم برگزار می‌شد تا اینکه با ظهور سلطنت سلجوقیان به طور موقت تعطیل گردید. پس از آن هم حمله مغول روی داد که موجبات حکومت سلاطین

مغول و به خاک و خون کشیده شدن ایران را فراهم آورد.

مراسم عزاداری محرم، درست مانند آنچه در زمانه کنونی ما همه ساله در کشور پهناور ایران برگزار می شود، از قرن هفتم هجری قمری در ایران مرسوم شد که به نحو تداوم یافته ای تا امروز، دوام آورده است.

● موسیقی مذهبی ●

موسیقی مذهبی در ایران، در اساس به چهار شاخه تقسیم می‌شود:

۱. روضه‌خوانی
۲. نوحه‌خوانی
۳. اذان و مناجات
۴. تعزیه و شبیه‌خوانی

منهای شاخه سوم، یعنی اذان و مناجات، سه شاخه روضه‌خوانی، نوحه‌خوانی و تعزیه و شبیه‌خوانی منحصرأ به عاشورا مربوط می‌شود. روضه‌خوانی مقدم بر تعزیه است و قبل از آن، در ایران رواج داشته است. در مراسم روضه، اشعاری را که در سوگ و رثای سیدالشهدا سروده شده است، با لحن بسیار محزون و غمناکی می‌خوانند. هدف از خواندن این اشعار، شریک کردن مستمعان در فیوضات ناشی از شهادت سرور شهیدان است؛ و آواز خوش به این منظور به کار گرفته می‌شود که

● نقدی بر قطعه عاشورا برای پیانوی تنها، اثر جواد معروفی ●

عاشورا یکی از بزرگ‌ترین و در عین حال سوگوارانه‌ترین رویدادهای تاریخ شیعه است که در زندگی ایرانیان بزرگ‌ترین سهم و نقش را داشته و در همه شئون زندگی شیعیان خالص و پاک‌باخته بروز و ظهور یافته است. از آنجا که موسیقی هم یکی از شئون بارز حیات ایرانیان است، می‌توان نقش عظیم عاشورای حسینی را در آن شناسایی کرد و به اثبات رساند. مراسم مذهبی عاشورا، آن‌چنان که امروزه مرسوم است، از زمان آل بویه مرسوم شد و اگرچه قدرت‌مداری خلفای عرب در همان سال‌های اولیه در آن دخالت کرد و وقفه‌هایی را پدید آورد، ولی خیلی زود این کارشکنی‌ها رنگ باخت و عشق پرشور و بی‌دریغ ملت مسلمان ایران به سرور شهیدان حسین بن علی^(ع)، موجب شد که مراسم سوگواری حسینی هر ساله اجرا شود و تا امروز ادامه و استمرار یابد.

موسیقی‌دانان ایران هم، به پیروی از سایر ایرانیان، در شمار عاشقان سالار شهیدان، و حتی می‌توان از این هم فراتر رفت و مدعی شد که اهل